

Irena Kapuścik

Margarita Iwanowna Rudomino – twórczyni wielkiej biblioteki

1. Sylwetka M.I. Rudomino (1900–1990)

Zwiedzając Wszechrosyjską Państwową Bibliotekę Literatury Zagranicznej w Moskwie (WPBLZ) nie sposób nie pomyśleć o jej twórczyni – Margaricie Iwanownie Rudomino. Okazją do wspomnień może również być fakt, że w 2005 roku minęło 15 lat od nadania tej bibliotece imienia jej twórczyni.

Margarita Iwanowna Rudomino urodziła się 3 lipca 1900 roku w Białymstoku, gdzie jako agronom czasowo pracował jej ojciec, Iwan Michajłowicz Rudomino. Rodzina ojca (Rudomina-Dusiackich herbu Trąby) wywodziła się z Litwy (12 kilometrów od Wilna znajduje się małe miasteczko Rudomino, o którym pierwsze wzmianki pochodzą z 1373 roku), a jeden z przodków ojca, Jan Rudomina Dusiaccki (1581–1646), kasztelan nowogrodzki, napisał w języku polskim książkę pt. *Diariusz prawdziwy ekspedycy korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego przeciw Osmanowi cesarzowi tureckiemu pod Chocimem w Wołoszech odprawionej* (1640)*.

Dzieciństwo Margarita Rudomino spędziła w Saratowie, dokąd w 1901 roku przenieśli się jej rodzice. We wczesnym dzieciństwie wraz z matką zwiedziła Niemcy i Francję, gdzie mieszkali krewni matki oraz gdzie matka studiowała na rocznych kursach językowych na uniwersytetach w Berlinie, Magdeburgu i na Sorbonie, uzyskując dyplom pedagoga. Matka, Eleonora Jakowlewna Rudomino, (z domu Knot, urodzona w 1877 roku w Grodnie), od dzieciństwa znała języki niemiecki i francuski oraz ukończyła Gimnazjum Marijskie, gdzie nauczanie języków obcych stało na wysokim poziomie. Przez wiele lat pracowała jako nauczycielka języka niemieckiego. Z entuzjazmem podchodziła do swego powołania pedagogicznego, tworząc własną metodę nauczania języków obcych. Pisała podręczniki: jej główne dzieło nosi tytuł *Metodyka nauczania języków obcych*. Występowała też na konferencjach metodyki nauczania języków. Wiele wysiłku włożyła w organizację nauczania języ-

* Estr., 26 oraz PSB, 32.

ków obcych w Rosji. To właśnie po matce Margarita odziedziczyła zamiłowanie do języków obcych i do obcojęzycznej literatury, chociaż w dzieciństwie lubiła również matematykę, a nawet myślała o studiach matematycznych. Przedwczesna śmierć rodziców (miała wówczas zaledwie 15 lat) zmusiła ją do samodzielnego życia. Początkowo mieszkała u swojej ciotki, Jekateriny Jakowlewnej Kester, która studiowała na Sorbonie, a następnie była tam profesorem i lektorem języka rosyjskiego. Po powrocie do Saratowa ciotka zorganizowała w 1915 roku „Wyższe Kursy Pedagogiczne Nowych Języków Jekateriny Jakowlewnej Kester”. Zajęta nauczaniem języków obcych niewiele uwagi poświęcała swojej podopiecznej. Młoda Margarita wiele czytała, pociągała ją także muzyka i kilka lat uczyła się gry na fortepianie, interesowała się kinem. Jako srebrna medalistka w 1917 roku ukończyła Gimnazjum Żeńskie w Saratowie. Dążąc do samodzielności podjęła pracę na wyższych kursach językowych ciotki oraz nauczała prac ręcznych w szkole państwowej mimo braku zamiłowania do takich prac. Los sprzyjał Margaricie, bo w dawnym Gimnazjum Realnym, gdzie wcześniej pracowała jej matka, na emeryturę przeszedł bibliotekarz szkolny i mogła ona go tam zastąpić. Jako bibliotekarka przepracowała 4 lata i to przesądziło o wyborze zawodu.

Pierwsze wiadomości fachowe uzyskiwała na kursach bibliotecznych na Uniwersytecie w Saratowie w 1920 roku. Na skutek wielkiego głodu w porewolucyjnych czasach do Saratowa przeniosło się wielu wybitnych profesorów z innych uniwersytetów. Był wśród nich sławny bibliotekarz Eugeniusz Dobrzyński, były dyrektor biblioteki Politechniki Warszawskiej i Politechniki Petersburskiej. To od niego młoda adeptka bibliotekarstwa nauczyła się podstaw swego zawodu. Oprócz tego intensywnie sama się doksztalała. Jak zwykła była mawiać, to „książki same ją uczyły”. Nie było to jednak łatwe, gdyż w tych trudnych czasach trzeba było wielkiego wysiłku i samozaparcia, by się utrzymać przy życiu. Margarita Rudomino uczyła się i ciężko pracowała na chleb.

Latem 1918 roku do Saratowa z Moskwy przyjechał dyrektor Biblioteki Historycznej, profesor Jurij Matwiejewicz Sokołow. W trakcie narady bibliotecznej zwrócił na Margaritę i zaproponował jej pracę w swojej bibliotece. Mimo wiążących się z tym trudności (brak mieszkania i jakiegokolwiek oparcia) Margarita Rudomino przyjęła propozycję i w końcu listopada 1920 roku przyjechała do Moskwy na kilkumiesięczny pobyt służbowy (w tych czasach nie wolno było swobodnie poruszać się po kraju). Celem jej delegacji było załatwienie wagonu nowych książek dla bibliotek w Saratowie. Mimo mrozu i głodu Margarita Rudomino z entuzjazmem wypełniała otrzymane polecenie służbowe i w rezultacie już w lutym następnego roku zdołała zarówno otrzymać dużą liczbę książek, jak i – mimo chaosu na kolejach – zorganizować ich transport do Saratowa.

W tym czasie w Moskwie powstaje Instytut Neofilologiczny (w jego utworzeniu bierze udział ciotka Margarity), będący centralnym ośrodkiem nauczania języków obcych w Rosji. Celem tej instytucji było wypracowanie optymalnej metodyki nauczania języków i przygotowanie kadry nauczającej. Mimo tak ambitnych planów władze przydzieliły nowemu Instytutowi jedynie pięciopokojowe zrujnowane

mieszkanie bez elektryczności, z porozrzucanymi książkami w językach niemieckim i francuskim.

Margarita Rudomino ostatecznie przeprowadziła się do Moskwy w lipcu 1921 roku na oficjalne zaproszenie Komisariatu Oświaty (odpowiednik ministerstwa). Jej zadaniem było zorganizowanie biblioteki nowo powstałego Instytutu Neofilologicznego.

W lipcu 1921 roku została mianowana kierownikiem biblioteki Instytutu Neofilologicznego. Organizowanie biblioteki rozpoczęła od doboru współpracowników – ten problem przez całe swoje życie traktowała niezwykle poważnie. Zadaniem nowego kierownika było nie tylko skompletowanie zbioru książek, ale i remont zrujnowanego pomieszczenia, znalezienie źródeł finansowania działalności oraz opracowanie odpowiednich dokumentów prawnych. Kiedy już uporowała się z wieloma trudnościami, nieoczekiwanie podjęto decyzję o likwidacji Instytutu. Zaczęła się prawdziwie heroiczna walka Margarity Rudomino o utrzymanie biblioteki jako samodzielnej jednostki. W swoich zabiegach umiejętnie wykorzystywała propagandowe hasła o potrzebie formowania nowego wykształconego społeczeństwa posługującego się językami obcymi oraz powoływała się na znajomości i zasługi swojej matki w tworzeniu systemu nauczania tych języków w Rosji. Mimo licznych odmów, niechęci i lekceważenia udało jej się pokonać wszystkie trudności i w październiku 1921 roku powstała samodzielna Neofilologiczna Biblioteka.

Pierwsze zespoły książek pochodziły głównie ze skonfiskowanych i znacjonalizowanych majątków arystokracji, domów bogatej burżuazji i inteligencji. Wyszukiwanie wartościowych pozycji spośród wielu tysięcy książek w językach obcych było ogromną pracą. Przeważała literatura piękna, brakowało zaś podręczników do nauki języków i książek językoznawczych. Zdaniem Margarity Rudomino biblioteka literatury zagranicznej powinna przede wszystkim uczyć języków obcych, a potem poprzez czytelnictwo doskonalić znajomość tych języków. Rozwiązaniem problemu okazał się prywatny zbiór książek metodycznych jej matki, włączonych do biblioteki za zgodą władz.

Mimo tytanicznej pracy przy organizowaniu i utrzymaniu biblioteki Margarita Rudomino rozpoczęła w 1921 roku studia na Uniwersytecie Moskiewskim na kierunku językoznawstwa i literatury, które ukończyła w 1926 roku. Jej praca dyplomatyczna była poświęcona twórczości i działalności Bernarda Shaw.

Neofilologiczna Biblioteka w Moskwie oficjalnie rozpoczęła działalność w kwietniu 1922 roku. Korzystało z niej odpłatnie średnio 60 czytelników dziennie; byli to przeważnie reemigranci, znający języki obce. Uzyskane w ten sposób środki przeznaczone były na remonty pomieszczeń i pensje dla pracowników. Otwarcie biblioteki spotkało się z ogromną sympatią inteligencji moskiewskiej, tym bardziej, że umożliwiła ona dostęp do aktualnych gazet i czasopism zagranicznych. Było to możliwe dzięki kontaktom z wydawnictwami i bibliotekami zagranicznymi, a także dzięki zainteresowaniu ze strony wielu wpływowych działaczy nowej władzy. Jednak dla wielu decydentów (szczególnie „hurrarewolucjonistów”) biblioteka była solą w oku. Wielokrotnie podejmowano próby jej likwidacji, ale dzięki odwadze i uporowi Margarity Rudomino wszystkie skończyły się niepowodzeniem.

W roku 1924 biblioteka została przeniesiona do budynku Muzeum Historycznego przy placu Czerwonym w centrum Moskwy, gdyż dotychczas zajmowane przez nią mieszkanie upodobał sobie jeden z wodzów rewolucji. Dzięki centralnej lokalizacji łatwiej można było przyciągać nowych czytelników, w szczególności młodzież, co było jednym z głównych celów działalności Rudomino. Aby to osiągnąć Biblioteka rozwinęła szeroką sieć kursów języków obcych, bez znajomości których nie mogło być mowy o zainteresowaniu księgozbiorem biblioteki. Nie zapominało również o cudzoziemcach mieszkających w Rosji, którzy mieli kłopoty ze znajomością języka rosyjskiego oraz o pracownikach zagranicznych placówek działających w Moskwie.

W roku 1924 biblioteka otrzymała oficjalną nazwę Państwowej Biblioteki Literatury Zagranicznej. Jednak w następnym roku pozbawiono ją prawa zakupu książek zagranicznych. Funkcję tę przejęła inna organizacja, wypełniająca również rolę zakamuflowanej cenzury. Przyjaciele biblioteki radzili Margaricie Rudomino rozszerzenie profilu biblioteki o księgozbiory z zakresu nauk ścisłych. Ona jednak uważała, że biblioteka powinna przede wszystkim zajmować się krzewieniem wiedzy o kulturach różnych narodów i nauczaniem języków obcych. Zmieniła zdanie dopiero w 1948 roku i biblioteka stała się wówczas uniwersalną. Z czasem funkcję edukacyjną w zakresie nauczania języków obcych przejęły specjalistyczne szkoły wyższe powstające w 1930 roku dzięki kadrze nauczycielskiej wykształconej przez bibliotekę Rudomino. Pionierska rola Margarity Rudomino w organizacji studiów z filologii obcej w Rosji jest niewątpliwą jej zasługą historyczną. Na pierwszej uczelni kształcącej nauczycieli języków obcych studiowało ponad pięć tysięcy studentów.

W 1928 roku księgozbiór PBLZ sięgał czterdziestu tysięcy tomów, liczba czytelników dochodziła do dwudziestu tysięcy, a liczba wypożyczeń sięgnęła czterdziestu i pół tysiąca książek. Biblioteka zorganizowała aż dwadzieścia cztery wystawy. Systematycznie rozszerzał się zasięg językowy biblioteki.

Wzrost zasobów zaostriżył problem ciasnoty lokalowej biblioteki. Wysiłki Rudomino dla uzyskania większego pomieszczenia długo nie przynosiły efektu. Władze proponowały pomieszczenia zlikwidowanych cerkwi, ale wszystkie one były albo za ciasne dla potrzeb biblioteki, albo znajdowały się na obrzeżach Moskwy. Wreszcie Rudomino znalazła opuszczoną cerkiew w centrum Moskwy w zaułku Stolesznikowa i w sposób nielegalny ją zajęła, wylamując kłódki i organizując przeprowadzkę zbiorów w ciągu jednej nocy. Władze, postawione przed faktem dokonanym, zgodziły się na nową lokalizację biblioteki. Trzeba było jednak włożyć wiele wysiłku, by zrujnowane pomieszczenie cerkwi doprowadzić do takiego stanu, by mogła w nim działać biblioteka.

Od początku działalności swojej biblioteki Margarita Rudomino poszukiwała nowych sposobów dotarcia do czytelników. Nie ustawała w tych wysiłkach, organizując filie w zakładach pracy i w prowincjonalnych miasteczkach. Biblioteka prowadziła aktywną działalność konsultacyjną dla wszystkich, którzy natknęli się na problemy z językami obcymi. Konsultacje takie obejmowały m.in. język polski. Dyrektorka nie cofała się nawet przed tak niekonwencjonalnymi formami kontak-

tów z czytelnikami, jak niedzielne wystawy, odczyty i krótkie jednodniowe kursy w parkach i miejscach spacerowych, gdzie w wolne od pracy dni pojawiały się tłumy ludzi. Przy tym prowadziła normalne i szczęśliwe życie rodzinne, wychowując wraz z mężem dwójkę dzieci.

Niewątpliwą zasługą Rudomino jest wykształcenie kadry bibliotecznej nowego typu. Jak sama wspominała, do tradycyjnych obowiązków bibliotekarzy należał zakup książek, ich katalogowanie, ustawienie na półkach i obsługa czytelników. W takim modelu bibliotekarstwa brakowało miejsca na twórczą działalność. Do nowych obowiązków bibliotekarzy Rudomino zaliczyła rolę konsultacyjną i pedagogiczną, informowanie czytelników o wszystkich nowościach w zasobach zarówno własnej, jak i innych bibliotek. Zdaniem Rudomino biblioteki powinny stać się „bibliotecznymi kombinatami”, których zadaniem jest wielostronna edukacja i obsługa czytelników. Był to model nowoczesnej biblioteki, zainicjowany w USA i Skandynawii już w XIX wieku i obecnie coraz bardziej popularny w wielu krajach świata. W Rosji inicjatorką takiego nowego typu biblioteki była właśnie Margarita Rudomino.

Dla scharakteryzowania postaci Margarity Rudomino trzeba pamiętać, że działała ona w trudnym okresie represji stalinowskich. Była ciągle zagrożona, że padnie ofiarą czyjegoś donosu. Chroniła w swojej bibliotece wielu wybitnych ludzi tamtego okresu, zwalnianych z pracy, pozbawianych środków do życia i zsyłanych do obozów. Komisja powołana do przeprowadzenia „czystki” w bibliotece zgłosiła wniosek likwidacji tej „niepotrzebnej i szkodliwej” instytucji. Jednak w wyższych kręgach władzy znaleźli się obrońcy biblioteki i niebezpieczeństwo udało się oddalić. Wnioski o likwidację biblioteki pojawiały się i w późniejszych okresach, a więc walka Margarity Rudomino o utrzymanie biblioteki była nieustanna. Nietrudno było bowiem oskarżać bibliotekę z zagraniczną literaturą o „dywersję ideologiczną”, a było to w owych czasach równoznaczne z wyrokiem śmierci.

Jubileusz dziesięciolecia istnienia biblioteki Rudomino postanowiła uświetnić staraniami o budowę nowoczesnego gmachu dla książnicy. Trwały one jednak ponad trzydzieści lat, bo dopiero w 1968 roku biblioteka uzyskała obecne pomieszczenie. O ogromie trudności z tym związanych świadczy fakt, że o pomieszczenia te starał się również Komitet Bezpieczeństwa Państwowego (KGB).

W okresie drugiej wojny światowej biblioteka spełniała rolę patriotyczną i obronną, była bowiem ośrodkiem tłumaczenia niemieckich materiałów wojennych.

Po zakończeniu wojny Margarita Rudomino w stopniu podpułkownika w maju 1945 roku została wysłana do zwyciężonych Niemiec z zadaniem poszukiwania zrabowanych przez hitlerowców księgozbiorów rosyjskich i zorganizowania ich powrotu do macierzystych bibliotek. Do zakresu jej zadań należała również selekcja niemieckich książek, które na mocy postanowień zwycięskich mocarstw miały się znaleźć w rosyjskich bibliotekach, jako część niemieckich reparacji wojennych. Trzeba bowiem przypomnieć, że w trakcie wojny wojska niemieckie (wg danych niemieckich) wywoziły z terytorium Związku Radzieckiego ok. 4,5 miliona tomów, w tym wiele starych unikalnych wydań. Oprócz tego zniszczeniu uległo ponad 180 milionów tomów w ok. 50 tysiącach bibliotek. Wykonując swoje obowiązki Marga-

rita Rudomino miała świadomość, że w przyszłości wszystkie zabrane dobra kultury powinny być zwrócone prawowitym właścicielom. Kontynuacją idei Rudomino jest wydawane obecnie przez jej bibliotekę czasopismo „Trofea Wojenne”, którego zadaniem jest poszukiwanie pochodzenia książek – wojennych trofeów. Postawa Rudomino względem zbiorów niemieckich zaowocowała w późniejszych latach jej bardzo bliską współpracą z największymi bibliotekami niemieckimi. Jej działalność przyczyniła się do uchronienia wielu cennych pozycji bibliofilskich od niechybnej zagłady wskutek powojennego bałaganu.

Po przyjeździe w 1946 roku z Niemiec Margarita Rudomino wróciła do pracy w swojej bibliotece. W dalszym ciągu walczyła o jej niezależność. W tymże roku wyraziła jednak zgodę na włączenie biblioteki do nowo powstałego Wydawnictwa Literatury Zagranicznej, sownie finansowanego przez władze państwowe. W ramach tej nowej instytucji biblioteka Rudomino przeżyła swój „złoty wiek”, gdyż wreszcie nie brakowało jej środków na zakup nowych nabytków. Zmienił się też profil biblioteki, która dzięki powiększeniu księgozbioru o literaturę z zakresu nauk ścisłych, stała się biblioteką uniwersalną. Zmiana poglądów Rudomino wywołana była częściowo także tym, że wiele książek uzyskanych w wyniku reparacji wojennych było książkami technicznymi i naukowymi. Od 1955 roku biblioteka otrzymała w praktyce nieograniczone środki na zakup literatury zagranicznej i została zaliczona do grupy czterech najważniejszych bibliotek Związku Radzieckiego. Spełniło się więc marzenie Margarity Rudomino o stworzeniu uniwersalnej instytucji, która była równocześnie i nowoczesną biblioteką, i centrum naukowo-badawczym, oświatowym, metodycznym, konsultacyjnym, a pozostała otwartą dla masowego czytelnika.

Margarita Rudomino rozwinęła również działalność na arenie międzynarodowej. Jej biblioteka była i jest centrum przekładów na język rosyjski dokumentów UNESCO oraz depozytariuszem wszystkich dokumentów tej ważnej instytucji międzynarodowej. Margarita Rudomino aktywnie działała w Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Bibliotecznych (IFLA); w latach 1967–1969 była jej wiceprezydentem, następnie pierwszym wiceprezydentem, a w 1973 roku została wybrana dożywotnim honorowym wiceprezydentem tej organizacji. Zaproponowanego jej stanowiska dyrektora departamentu bibliotek UNESCO nie przyjęła, gdyż nie chciała się rozstawać ze swoją biblioteką. Należy jednak wspomnieć, że to właśnie Margarita Rudomino jest autorką pomysłu organizowania przez UNESCO Międzynarodowego Roku Książki.

Kiedy biblioteka znajdowała się u szczytu swego rozwoju, nieoczekiwanie Margarita Rudomino została odwołana z funkcji jej dyrektora. Nowym dyrektorem biblioteki została L.A. Gvishiani-Kosygina, córka ówczesnego premiera Związku Radzieckiego. Zaczęły się masowe zwolnienia najbardziej wykwalifikowanego personelu oraz niekorzystne zmiany strukturalne. Zostało utraconych wiele cennych pozycji (w szczególności księgozbiór z zakresu nauk ścisłych), a co najważniejsze, zniknął twórczy duch biblioteki. Były jednak i pozytywne zmiany, np. oddział higieny książki został przekształcony w naukowo-badawczy oddział konserwacji i restauracji książek. Mimo dysponowania ogromnymi środkami finansowymi, biblioteka za-

częła chylić się ku upadkowi. Po długim okresie takiego regresu, w 1989 roku dyrektorem został wybitny uczony, Wiaczesław Wsiewołodowicz Iwanow, który potrafił nadać bibliotece nowy impuls do rozwoju. Obecnie (od 1993 roku) dyrektorem jest Jekaterina Juriewna Genijewa, uczennica Margarity Rudomino i równie wielka jak ona miłośniczka książek.

Fot. 1. M.I. Rudomino i lord Frank Francis, dyrektor Biblioteki Muzeum Brytyjskiego (Moskwa, sierpień 1972)

Margarita Rudomino bardzo boleśnie przeżyła odsunięcie jej od zarządzania biblioteką. Zajął się innymi sprawami, przede wszystkim działalnością na forum międzynarodowym, ale myślami wciąż była przy swoim ukochanym dziele. Bardzo cieszyła się, gdy biblioteka znalazła się we właściwych rękach. Ostatnie jej słowa brzmiały: „Sprawiedliwość zatriumfowała... Ale nie do końca”.

Margarita Iwanowna Rudomino zmarła 9 kwietnia 1990 roku. Na wniosek pracowników biblioteki, od 30 sierpnia tamtego roku jej biblioteka – Wszechrosyjska Państwowa Biblioteka Literatury Zagranicznej – nosi imię swojej twórczyni.

2. Wszechrosyjska Państwowa Biblioteka Literatury Zagranicznej im. Margarity Iwanownej Rudomino

Obecnie Wszechrosyjska Państwowa Biblioteka Literatury Zagranicznej im. Margarity Iwanowny Rudomino w Moskwie (WPBLZ) zajmuje obszerny budynek przy ulicy Nikołojamskiej 1, blisko brzegów malowniczej rzeki Jauzy. Autorami projektu architektonicznego byli trzej wybitni architekci: D.N. Czczulin, N.M. Mołokow i V.A. Sitnow. Wnętrza zaprojektowała J.S. Artamonowa. Ukończony w 1966 roku nowoczesny budynek ma kształt czworokąta z wewnętrznym dużym dziedzińcem, na którym znajdują się popiersia Margarity Rudomino oraz wielu wybitnych pisarzy i twórców kultury. Pomieszczenia biblioteki, 14 czytelnia i sala konferencyjna na 400 osób, o łącznej powierzchni 24 tysięcy metrów kwadratowych, usytu-

wane są na 8 piętrach (podzielonych na 16 poziomów). Wszystkie czytelnie i katalogi są w pełni skomputeryzowane. Obok głównego budynku biblioteki znajduje się wydawnictwo biblioteki, z własną księgarnią.

Zbiory biblioteki sięgają obecnie 5 milionów woluminów. Jest to prawie dwumilionowy zbiór książek w 150 językach świata. Oprócz druków w powszechnie znanych językach księgozbiór obejmuje również pozycje w językach małolicznych narodów Azji i Afryki, w wielu przypadkach WPBLZ jest jedyną na świecie biblioteką posiadającą zbiory w tych rzadkich językach. Biblioteka posiada także księgozbiór w języku esperanto. Oprócz literatury pięknej księżnica gromadzi dzieła naukowe z historii, językoznawstwa, metodyki nauczania języków obcych, lingwistyki, semiotyki, informatyki, folklorystyki, etnografii i geografii. Można tu znaleźć nawet książki z teorii automatycznego przekładu tekstów na różne języki.

Oprócz druków zwartych biblioteka ma dwupółmilionowy zbiór gazet i czasopism z wielu krajów świata (ponad 2 tysiące bieżących periodyków) oraz prawie milionowy zbiór różnego rodzaju dokumentów.

Średnio co roku księgozbiór biblioteki powiększa się o 25 tysięcy pozycji. W ciągu roku z zasobów biblioteki korzysta ponad 150 tysięcy czytelników.

Na parterze biblioteki znajduje się centralna rejestracja czytelników. Każdy czytelnik otrzymuje tutaj przepustkę ze zdjęciem, uprawniającą do korzystania ze wszystkich pomieszczeń biblioteki oraz przewodnik po bibliotece. Oprócz tego na parterze znajduje się dział nowych nabytków.

Na pierwszym piętrze zlokalizowane są katalogi: alfabetyczny, systematyczny i elektroniczny. Znajduje się tutaj również oddział literatury z dziedziny sztuki ze stutysięcznym księgozbiorem i 150-tysięcznym zbiorem periodyków oraz ogromnym zbiorem materiałów zapisanych w postaci elektronicznej. Czytelnia oddziału może pomieścić 60 czytelników, z których każdy ma dostęp do zasobów Internetu. Na specjalną uwagę zasługuje również znajdująca się na pierwszym piętrze czytelnia dla dzieci, dysponująca 5 tysiącami książek dla dzieci w wieku od 6 do 15 lat w różnych językach świata. W czytelni tej działają kółka zainteresowań, w których dzieci doskonałą znajomość języków obcych oraz poznają historię literatury i sztuki.

Od 1995 roku na pierwszym piętrze znajduje się również ośrodek międzynarodowego bibliotekoznawstwa, gromadzący informacje o bibliotekarstwie za granicą. Ośrodek ten prowadzi szeroką działalność wydawniczą. Posiada własną czytelnię, z której korzystają specjaliści – bibliotekoznawcy ze wszystkich krajów świata. Dla szerokiej rzeszy czytelników na pierwszym piętrze biblioteki udostępniono także centrum edukacyjne dla nauczania 52 języków.

Na drugim piętrze mieści się obszerna czytelnia ogólna, z niewielkim księgozbiorem (ok. 1500 tomów) najczęściej użytkowanej literatury informacyjnej oraz ze słownikami. Każde miejsce dla czytelnika jest wyposażone w komputer, z którego można się łączyć nie tylko z katalogami i innymi działami WPBLZ, ale i innymi bibliotekami świata. Oprócz ogólnej czytelni na drugim piętrze istnieje też, powstała w 1993 roku, czytelnia literatury językoznawczej z księgozbiorem sięgającym 4000 tomów w 35 językach. Jest tu również bogato wyposażona pracownia ksero-

graficzna. Począwszy od drugiego piętra w budynku biblioteki pracują centra kulturalne innych krajów.

Na trzecim piętrze WPBLZ znajduje się oddział wydawnictw periodycznych. Tutaj z pomocą Internetu można łączyć się z wieloma wydawnictwami na świecie. W 1990 roku powstały na tym piętrze dwa nowe oddziały: oddział literatury religijnej oraz oddział literatury rosyjskojęzycznej wydawanej poza granicami Rosji.

Na czwartym piętrze rozmieszczony jest ośrodek informacji prawnej. Jest to unikalna i nowoczesnie wyposażona biblioteka prawnicza, z własną czytelnią, księgozbiorem i wydawnictwami periodycznymi w wielu językach. Niedawno na tym piętrze powstało centrum kultur narodów Wschodu.

3. Zbiory polskie

Wszecchrosyjska Państwowa Biblioteka Literatury Zagranicznej im. M.I. Rudomino gromadzi również książki polskie. Według informacji uzyskanej we wrześniu 2004 roku od E.V. Zhuravlewej, pracownika naukowego WPBLZ, obecnie zbiory te liczą 85 tysięcy pozycji. Polskie książki są skatalogowane w 16 skrzynkach katalogowych (dla porównania: katalogi literatury niemieckojęzycznej zawarte są w 127 skrzynkach, literatury francuskiej w 116 skrzynkach). Do tej pory nie ma wiarygodnych danych dotyczących pochodzenia najstarszych polskich książek, prawdopodobnie uzyskano je ze skonfiskowanych bibliotek prywatnych. Fakt posiadania polskich książek po raz pierwszy został odnotowany w sprawozdaniu o działalności biblioteki za 1928 rok, gdyż przedtem zainteresowania biblioteki koncentrowały się głównie wokół książek niemieckich, francuskich i angielskich. Wśród poloników poczesne miejsce zajmuje *Biblia święta: Własnie z Żydowskiego, Greckiego, y Łacińskiego, nowo na Polski język wytłoczone* (Nakładem M. Radziwiłła [Czarnego], – Brześć Litewski: [B. Wojewódka], 4 IX 1563)*. W zbiorach polskich jest także dwuczęściowe dzieło księdza Marcina Białobrzeskiego (1522–1586) pt. *Wyklad Swietych Ewanieliy Niedzielnych, Etc*” (Kraków, J. Januszowski, 1581)**. Książek pochodzących z XVII wieku jest 126, a z XVIII wieku 142. Są to zarówno przekłady z innych języków, jak i oryginalne dzieła drukowane w Wilnie, Krakowie i we Lwowie.

Zbiory polskich książek obejmują zarówno dzieła klasyków literatury polskiej, jak i książki z różnych dziedzin wiedzy, a w szczególności z dziedziny językoznawstwa, historii, prawa, ekonomii i sztuki. Biblioteka posiada zbiory albumów polskich malarzy, w tym polskich ekspresjonistów, katalogi polskich muzeów i zabytków architektonicznych. Ostatnio stworzony został zbiór literatury staropolskiej oraz zbiór

* Estr.,13 s. 16.

** Estr.,13 s. 6.

wszystkich tomów wierszy Wisławy Szymborskiej. Biblioteka otrzymuje ponad 60 tytułów polskich gazet i czasopism.

4. Unikalne książki w zbiorach WPBLZ

Na specjalną uwagę zasługuje dział biblioteki zajmujący się gromadzeniem unikalnych wydawnictw książkowych. Dział ten powstał stosunkowo niedawno (1974 rok) i obecnie jego zbiory obejmują 46 tysięcy pozycji, podzielonych chronologicznie. Najstarszy zbiór dotyczy książek z XV wieku i liczy 22 pozycje. Do najcenniejszych pozycji zalicza się: łaciński przekład *Historii Rzymskiej* Appiana (1477) oraz wyjątkowo pięknie wydaną w Norymberdze w latach 1477–1479 *Teologię* Antoniego Floreńskiego (1389–1459). Kolekcja wydań z XVI wieku jest już obszerniejsza i liczy ok. 1500 pozycji (w tym 2 polonika). Znajdują się tu m.in. dzieła twórców niemieckiej reformacji. Na uwagę zasługują również tzw. „druki ulotne”, będące prekursorami współczesnej prasy. Księgozbiór XVII wieku liczy ok. 7500 pozycji, głównie prac najznakomitszych ówczesnych teologów, podróżników i teoretyków sztuki wojennej.

Do najbardziej reprezentatywnych zbiorów działu należą wydawnictwa XVIII-wieczne – ok. 20 000 pozycji, a wśród nich dzieła francuskich i niemieckich twórców epoki Oświecenia. Znajduje się tu również unikalny egzemplarz „Nowego Testamentu”, wydanego w Holandii z rozkazu Piotra I, którego cały nakład został zniszczony w wyniku decyzji cenzury religijnej, jak i katastrofy morskiej przy transporcie książek z Holandii do Rosji.

Zbiory XIX- i XX-wieczne są mniej liczne, obejmują wyłącznie niskonakładowe wydania i bibliofilskie edycje z unikalnymi dedykacjami.

Oprócz tworzenia katalogów dzieł unikalnych celem działu jest również bibliograficzne opracowanie posiadanych zbiorów, udzielanie czytelnikom informacji, przygotowywanie opracowań książkowych na temat zbiorów, organizacja wystaw, prowadzenie wykładów i odczytów, organizacja międzynarodowych konferencji i seminariów na temat historii książki. Praca ta obejmuje również badania naukowe, które powinny wyjaśnić historię unikalnych pozycji, informacje o ich autorach oraz odnośniki do podobnych wydań znajdujących się w zbiorach innych bibliotek świata. Plonem takiej pracy działu jest m.in. dwutomowe wydanie pt. *Katalog wydawnictw XVI wieku w zbiorach WPBLZ*. Pierwsza część obejmuje książki w języku niemieckim, a druga poświęcona jest książkom w innych nowożytnych europejskich językach.

Ostatnio dział prowadzi również intensywną działalność wydawniczą, zarówno na temat unikalnych książek, jak i poszukiwań książek utraconych w wyniku działań wojennych. WPBLZ – jak wspomniano – posiada książki pochodzące z innych bibliotek, które znalazły się w jej zbiorach na skutek reparacji wojennych.

Nie wyklucza ona restytucji tych książek do bibliotek macierzystych pod warunkiem znalezienia i zwrotu zasobów bibliotecznych wywiezionych z terytorium Rosji nie tylko w czasach drugiej wojny światowej, ale również w okresie pierwszej wojny światowej i w podczas wojny domowej w Rosji po rewolucji 1917 roku. Szczegółowe informacje na ten temat można uzyskać z wydawanego przez WPBLZ czasopisma „Trofea Wojenne”.

5. Biblioteka jako centrum kultury wielu narodów

WPBLZ jest nie tylko biblioteką w ścisłym znaczeniu tego słowa. Oprócz typowej działalności bibliotecznej propaguje kulturę wielu narodów. Działalność ta polega nie tylko na organizowaniu wystaw, spotkań z twórcami kultury różnych narodów świata, cyklów wykładów na miejscu i wyjazdowych po terytorium Federacji Rosyjskiej. Na terenie biblioteki działa kilka centrów kulturalnych, prowadzonych przez wyspecjalizowane organizacje z wielu krajów. Należy tu wymienić przede wszystkim bibliotekę British Council, z 15-tysięcznym księgozbiorem, praktycznie wszystkimi periodykami wydawanymi w Wielkiej Brytanii i wieloma pomocami do nauki języka angielskiego, Centre Culturel Français de Moscou, z 17 tysiącami książek, 130 periodykami, 1800 wideokasetami i 500 stronami w Internecie o współczesnej Francji oraz wielorakimi kursami języka francuskiego, American Cultural Center, z księgozbiorem i periodykami z dziedziny biznesu i ekonomii, politologii i nauk społecznych, zarządzania oraz geografii i historii Stanów Zjednoczonych i Information Centre of Japanese Embassy, propagujący kulturę japońską.

Fot. 2. Budynek Wszechrosyjskiej Państwowej Biblioteki Literatury Zagranicznej im. Margarity Iwanowej Rudmino

WPBLZ owocnie współpracuje z wieloma bibliotekami świata. Aktywnie propaguje wiedzę o kulturach innych narodów. Jest też jednym ze światowych centrów informacji UNESCO. Rezultatem współpracy WPBLZ z Biblioteką Narodową w Warszawie jest pięknie wydana czterotomowa monografia „Polska literatura piękna w rosyjskiej prasie”.

Bibliografia

Rudomino M.I., *Moja Biblioteka*, Wydaw. „Rudomino”, Moskwa 2000.

Genijeva E.Yu., *Trudna droga do Świątyni*, Wydaw. „Tekst”, Moskwa 2004.

Katalog wydań książek XVI wieku w zbiorach WPBLZ, cz. 2: Książki w nowożytnych językach europejskich (oprócz niemieckiego), pr. zb. E.V. Zhuravleva, I.N. Zakharchenko, N.N. Zubkov przy współudz. E.A. Karmazova; pod red. N.V. Kotrelewa, Wydaw. „Rudomino”, Moskwa 2001.

Materiały informacyjne WPBLZ

Informacja prywatna uzyskana przez autorkę od E.V. Zhuravlewej, pracownika naukowego WPBLZ, wrzesień 2004.

Margarita Iwanowa Rudomino: creator of the great library

Abstract

The biography of Margarita Ivanovna Rudomino (1900–1990), the founder and for many years director of the Russian State Library for Foreign Literature in Moscow, is presented. The history and current state of this library are outlined, with an emphasis on books in the Polish language and the collection of rare publications. The role of the Russian State Library for Foreign Literature as an international cultural center is also reviewed. The Rudomino concept of modern libraries as unified and multifunctional educational and cultural institutions is described.